

28/2016 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2016012095005>

Sopusoinnussa väärentämättömän Jeesuksen Kristuksen opin kanssa. Sosialismin ja kristinuskon suhde runoilija-poliitikko Hilja Pärssisen jumalanpilkkasyytteiden kautta tarkasteltuna

Mikko Kempainen

Artikkelini rakentuu 1900-luvun alun tunnetuimpiin suomalaisiin sosialisteihin lukeutuneen Hilja Pärssisen Uskovaisen muistikirjaan -runon aiheuttaman polemiikin ympärille. Keväällä 1910 Savon Työmiehessä julkaistu Pärssisen runo herätti porvarillisessa lehdistössä kiivasta vastustusta. Runo leimattiin uskonnon rienaukseksi ja Pärssinen sai lopulta syytteen jumalanpilkasta. Puolustautuessaan syytöksiltä työväenlehdissä ja Kuopion raastuvanoikeudessa Pärssinen korosti sosialismin olevan täydellisessä sopusoinnussa todellisen kristinuskon kanssa ja totesi kohdistaneensa runonsa ainoastaan kirkon vääristynyttä kristinuskon tulkintaa vastaan. Artikkelin fokus on Hilja Pärssisen puolustuspuheissa sekä henkilöhistoriassa, joiden kautta tarkastelen Pärssisen tulkintaa sosialismin ja kristinuskon suhteesta. Artikkelini pohjaa biografiseen tutkimusmenetelmään, jonka keskiössä on yksittäisen henkilön ajattelun ja toiminnan tutkiminen laajemmassa kontekstissa. Myös tässä artikkelissa pohdin Pärssisen tulkintaa suhteessa hänen runoiaan vastustaneisiin ja puolustaneisiin argumentteihin lehdistössä sekä suomalaisen työväenliikkeen aatteelliseen kehitykseen. Biografinen tutkimus on osoittautunut hedelmälliseksi lähestymistavaksi erityisesti naisiin kohdistuvassa historiantutkimuksessa. Julkinen toiminta on ollut naisille huomattavasti rajoitetumpaa kuin miehille, eikä naisia ole juuri huomioitu suurilla linjoilla hahmottavassa historiantutkimuksessa. Tämä pätee myös suomalaisen työväenliikkeen aatehistoriaan, jossa näkemys liikkeen aatteellisesta kehityksestä on rakennettu lähes yksinomaan miesten kautta. Suomalaisessa historiantutkimuksessa on korostettu näkemystä, jonka mukaan sosialismin perehtyneet työväenliikkeen johtajat omaksuivat uskonnonvastaisen luokkataistelun periaatteet 1900-luvun alkuvuosina. Artikkelissani havainnollistan Pärssisen avulla, että naisten tarkastelu omaehtoisina aatteen tulkitsijoina osoittaa uskonnon ja sosialismin suhteen huomattavasti kompleksisemmaksi kuin aikaisemmassa suomalaisessa työväenliikkeen tutkimuksessa on esitetty.

Avainsanat: Hilja Pärssinen, sosialismi, työväenliike, uskonto, sukupuoli, aatehistoria

Johdanto

Sinä polonen palvelet Jumalaa,

Mink' on hän antanut avun?

Päinvastoin sulle purtavaks

on suonut kärsimyspavun.

Jos jotakin herraa palvella

sä mielit välttämättä

niin miks'et pirulle ojenna

sä ystävyiden kättä

Kas piru se vast' on voimakas

se keisarit, rovasit määrii.

Ja pikku piruja miljoona

sen käskyläisinä häärii.

Voi ystävä, jos sua huvittaa

rukouksia lörpötellä

niin sarvipäälle ne latele

– hän varmaan vastaan on hellä

(Hilja Liinamaa: Uskovaisen muistikirjaan. Savon Työmies 28.4.1910)

Vuoden 1910 vappunumerossaan kuopiolainen *Savon Työmies* julkaisi Hilja Pärssisen (Liinamaa) yllä lainatun runon Uskovaisen muistikirjaan. Runo kirvoitti tuoreeltaan syvää paheksuntaa porvarillisessa lehdistössä ympäri Suomea. Lopulta runon

julkaisemisesta nostettiin *Savon Työmiestä* ja Pärssistä vastaan syyte jumalanpilkasta, jota puitiin aina hovioikeutta myöten. Pärssinen esitti oikeudessa puheenvuoron, jossa kiisti syyllistyneensä Jumalan pilkkaamiseen pyrkien osoittamaan sosialismin olevan kristinuskon kanssa sopuoinnussa.

Hilja Pärssinen (1876–1935) oli tunnettu työväenliikkeen runoilija ja sosialidemokraattien kansanedustaja. Koulutukseltaan Pärssinen oli kansakoulun opettaja. Hän oli lähtöisin Halsualta Keski-Pohjanmaalta, missä hänen isänsä toimi luterilaisen seurakunnan pastorina. Ennen poliittista uraansa Pärssinen toimi opettajana Viipurissa ja Helsingissä sekä raittiusvalistajana ympäri Suomea. Perhetausta ja opettajan koulutus tekevät Pärssisestä hyvin poikkeuksellisen naisen työväenliikkeen riveissä, sillä lähes kaikilla muilla sosialidemokraattisen naisliikkeen jäsenillä oli omakohtaista kokemusta palvelustyöstä. (Sulkunen 1989, 14, 20; Asikainen 1994, 11–13; Ingman-Toivonen 2008, 11–12.) Pärssinen oli työväenliikkeen tunnetuimpia puhujia ja kiertävien agitaattoreiden kouluttaja. Lisäksi hän toimi sosialidemokraattisen naisliikkeen äänenkannattajan *Työläisnainen* -lehden toimitussihteerinä. Pärssisen vaikutus ei rajoittunut vain kotimaahan, vaan hän teki yhteistyötä kansainvälisen sosialistisen naisliikkeen johtajien, kuten venäläisen Aleksandra Kollontain ja saksalaisen Clara Zetkinin kanssa. Kansainväliset sosialismin aatevirtaukset rantautuivatkin suomalaiseen työläisnaisliikkeeseen pitkälti juuri Pärssisen kautta. (Ehrnrooth 1992, 327–328; Hentilä 1989, 166–169; Katainen 2013, 81–95; Lähteenmäki 1989, 142–146.)

Tässä artikkelissa tarkastelen Pärssisen ”Uskovaisen muistikirjaan” -runon herättämää keskustelua lehdistössä sekä hänen Kuopion raastuvanoikeudessa esittämänsä puolustuspuhetta, jotka avaavat näkökulman yhden 1900-luvun alun tunnetuimman suomalaisen sosialistin näkemykseen kristinuskosta. Puolustuspuheenvuoro tuo esille, millaisia merkityksiä Pärssinen sosialistina kristinuskolle antoi ja miten hän näki sosialismin suhteen kristinuskoon. Lehdistössä käydyin keskustelun avulla tarkastelen laajemmin aikalaissäityksiä sosialismin ja kristinuskon suhteesta 1900-luvun alussa.

Artikkelini kiinnittyy metodisesti biografiseen ja feministiseen tutkimusperinteeseen, jossa yksittäisen henkilön kautta tehdään näkyväksi aikaisten ajattelu- ja toimintatapoja, jotka aatehistorian suuria linjoja hahmottavassa tutkimuksessa jäävät usein marginaaliin. Biografisen tutkimusmenetelmä mahdollistaa vanhojen yksioikoisiin kategorioihin ja tyypittelyyn pohjaavien tulkintojen haastamisen huomioimalla aikalaisaatteiden monimuotoisuuden. (Esim. Roberts 2002, 77–78, 168–169; Hinely 2012, 5; Florin 2014, 29–31) Pärssisen kautta artikkeli purkaa sosialismin ja kristillisen maailmankatsomuksen välille rakennettua dikotomiaa, joka on ollut leimallista suomalaista työväenliikettä käsittelevässä aatehistoriassa.

Uskonto ja sosialismi – teoreettiset lähtökohdat

Suomalaisen sosialismin kehitystä tutkinut Hannu Soikkanen on korostanut, että työväenliikkeen sosialismiin perehtyneiden johtajien aatemaailmassa historiallinen materialismi ja tieteelliseen rationalismiin pohjaava luokkataistelu syrjäyttivät uskonnollisen maailmankatsomuksen 1900-luvun alkuvuosina. Vuosisadan taitteen yritys sulauttaa kristinuskon ja sosialismin sanoma vaihtui suurlakon jälkeen

sosialistisen kärkiryhmän keskuudessa avoimeksi uskonvastaisuudeksi. Vähitellen ”oikeaoppinen” luokkataistelu levisi liikkeessä laajemmalle ja muut suuntaukset saivat harhaopin leiman. Soikkanen kuitenkin toteaa, että sosialismi ei, kärkiryhmän odotusten vastaisesti, hävittänyt uskonnollisuutta liikkeen syvistä riveistä. Tästä johtuen sosialistinen kärkiryhmä ei edes pyrkinyt esittämään sosialismia kristinuskon vastaisena, sillä kristillisyydellä oli vankka tuki eikä avoin kielteisyys olisi ollut taktisesti puolueen kannatuksen kannalta järkevää. (Soikkanen 1961, 143–158; 295–305.) Suomalaisessa historiantutkimuksessa on pitkälti pohjattu Soikkasen esitykselle työväenliikkeen aatteellisesta kehityksestä, jossa uskonto sai väistyä rationaalisen ja tieteesen pohjaavan sosialismin edessä 1900-luvun alkuvuosina. (ks. Ehrnrooth 1992, 94–105; Pikkusaari 1998, 85–86; Pollari 2009, 86–87).

Länsimaista sekularisaatiota tutkinut Owen Chadwick on todennut, että uskonto ja yhteiskunnallinen moraalitieteiden erottamattomasti toisiinsa kytkeytyviksi 1800-luvun alkupuolella. Uskonnoton ihminen oli vailla omatuntoa, joten oli itsestään selvää että moraalikasvatuksen tuli olla uskonnollista. Vasta vuosisadan lopulla kirkkoa kohtaan suunnattu kritiikki yleistyi ja luonnontieteen innoittama positivistinen lähestymistapa sai enemmän tilaa moraalikasvatuksessa. Myös uudet yhteiskuntafilosofiat kyseenalaistivat uskonnon ja moraalin kytköksen itsestänselvyyden. Toisaalta uskonnolla oli edelleen vahva asema identiteetin määrittelijänä. Sekulaarit aatteet, kuten 1800-luvulla noussut nationalismi, kytkeytyivät vahvasti uskonnollisuuteen, sillä uskonto edusti jatkuvuutta ja moraalisten arvojen periytymistä. (Chadwick 1977, 113–114, 229–239; ks. myös McLeod 169–170, 217–218.) Myös suomalaisessa kansalaiskasvatuksessa isänmaata pidettiin pyhänä ja yhteiskunnallinen järjestys legitimoitiin Jumalan tahdon mukaisena, joten yksilön tuli olla nöyrä isänmaan edun nimissä (Mikkola 2009, 221–229).

Historiantutkimuksessa onkin kritisoitu vastakkainasettelua uskonnon ja tieteellisen maailmankuvan välillä liian yksinkertaisavaksi näkemykseksi. Huomiota on alettu kiinnittää enemmän länsimaisen modernisoituvan yhteiskunnan hengelliseen monimuotoisuuteen. (Owen 2004, 10–22; Leskelä-Kärki 2006, 252–264; Harmainen 2014, 21.) Myös uskontotieteessä on korostettu uskonnon tarkastelua kulttuurilliseen, poliittiseen ja historialliseen kontekstiin sidonnaisena ilmiönä. Maallisen ja uskonnollisen maailmankuvan vastakkainasettelun sekä tarkkojen uskonnollisten kategorioiden määrittelyn sijaan tärkeämmäksi tutkimuskohteeksi nähdään nykytutkimuksessa uskonnon kulttuurisidonnaiset tulkinnat ja merkitykset sekä uskontoon liitetyt käsitykset. (Taira 2009, 115–130.)

Sukupuolen, politiikan ja uskonnon vuorovaikutusta tutkineet Ann Braude ja Hanna Herzog katsovat että uskonto on sysätty ihmistieteissä marginaaliin juuri siksi, että se pakenee kategorisia määrittelyjä eikä sovi käsitykseen modernista rationaalisuudesta. He kritisoivat tieteenfilosofi Bruno Latouriin pohjaten yksioikoista näkemystä uskonnosta vain naista alistavana patriarkaalisen vallan legitimoijana. Latour kyseenalaistaa koko modernin käsitteen korostamalla, että dualismilla rationaalisen (modernin) ja irrationaalisen (esimodernin) välillä ei ole vastaavuutta todellisuudessa. Uudet aatteet tai uskomukset eivät täydellisesti korvaa vallalla olevia, vaan limittyvät niihin. Braude ja Herzog myös korostavat, että uskonnollisuus on ollut keskeisessä

asemassa naisten oikeuksien laajentamista vaativissa kansalaisliikkeissä sekä muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. (Braude & Herzog 2009, 1–8; Latour 2006.)

Historiantutkija Irma Sulkunen painottaa myös, että uskontoa ei voida tarkastella erillisenä saarekkeena. Niin sanotun sekularisaatioprosessin myötä tapahtunut kirkon vaikutusvallan väheneminen ei tarkoittanut yksioikoisesti uskonnon merkityksen heikkenemistä, vaan uskonnon muuttumista henkilökohtaiseksi suhteeksi Jumalaan. (Sulkunen 2015, 121–125.) Toisaalta juuri uskonnon siirtyminen julkisesta elämästä enemmän yksityisen piiriin on toiminut todisteena sekularisaatiosta ja johtanut uskonnon marginalisointiin historiantutkimuksessa. Brittiläistä okkultismia tutkineet Joy Dixon ja Alex Owen ovat kuitenkin todenneet, että varsinkin monille feministeille ja naissosialisteille politiikkaan liittyi vahva hengellinen puoli, jolla yhteiskunnallisia uudistuksia perusteltiin. (Dixon 2001, 67–68, 136–141; Owen 2004, 23–28.) Myös Chadwick mainitsee, että esimerkiksi kansainvälisen sosialistisen naisliikkeen johtohahmoin lukeutunut Rosa Luxemburg kritisoi kirkkoa Kristuksen sanoman hylkäämisestä. (Chadwick 1977, 84–85.)

Suomalaisessa sosialismin ja kristinuskon suhdetta käsittelevässä tutkimuksessa yksi ongelmakohta on juuri sukupuolinäkökulman sivuuttaminen. Soikkanen toteaa naisten keskuudessa kristillisten käsitysten säilyneen lujina, mutta ohittaa kysymyksen sukupuolesta ainoastaan mainitsemalla, että naisten uskonnollisuus johti varovaisuuteen kärkeiryhmän uskontoon liittyvissä kannanotoissa. Sukupuolittunutta asetelmaa kuvaa hyvin se, että Soikkanen lukee kärkeiryhmään kuuluvaksi yksinomaan miehiä. Esimerkiksi Hilja Pärssisen hän sivuuttaa lyhyesti mainitsemalla tämän aktiivisesti työväenlehtiin kirjoitelleena viipurilaisena opettajattarena. (Soikkanen 1961, 214, 301.) Sosialidemokratian ja kirkon suhdetta väitöskirjassaan tutkinut Jussi Pikkusaari puolestaan nimeää ”pärssisläisyydeksi” linjan, joka korosti suvaitsevaisuutta, mutta edellytti vakaumuksellista taistelua kirkon dogmaattista oppia vastaan sekä uskonnon julistamista yksityisasiaksi. Soikkasen tulkintaa myötäilevä Pikkusaari kuitenkin katsoo Pärssisen edustavan työväenliikkeen uskontokriittistä linjaa eikä huomioi uskonnon, sosialismin ja sukupuolen suhteen kompleksisuutta. (Pikkusaari 1998, 100–102, 217–219.)

Historiantutkija Pirjo Markkola peräänkuulutti jo 2000-luvun alussa työväen naisten ja uskonnon suhteeseen tarkemmin syventyvää tutkimusta (Markkola 2002a, 151–152; ks. myös Markkola 2002b, 277–294). Naisten toiminta työväenliikkeen kontekstissa on nostettu huomion kohteeksi viime vuosien tutkimuksissa (esim. Katainen 2013; Uusitalo 2014). Toistaiseksi naissosialistien suhdetta uskontoon ei suomalaisessa työväenliikkeen historiantutkimuksessa ole kuitenkaan juuri tarkasteltu.

Pärssisen pyrkimys kristinuskon ja sosialismin yhteensovittamiseen ei ollut poikkeuksellinen ilmiö suomalaisten naissosialistien keskuudessa. Esimerkiksi työväenliikkeen tunnetut naiskirjailijat Hilda Tihlä ja Elvira Willman olivat uskontoa käsittelevissä kirjoituksissaan monin paikoin Pärssisen kanssa samoilla linjoilla. (Kemppainen 2015, 39–46.) Tavoitteenani tässä artikkelissa on valottaa Pärssisen ja hänen runoonsa liittyvän oikeudenkäynnin kautta sosialismin ja uskonnon suhdetta erityisesti naisnäkökulmasta. Kansainvälisesti tunnettuna sosialistina, Sosialidemokraattisen Puolueen kansanedustajana sekä kirjailijana Pärssinen kuului

työväenliikkeen ideologeihin. Tavoitteena onkin yksittäistapauksen avulla huomioida naiset työväenliikkeen aktiivisina sisällöllisinä määrittelijöinä. Pärssinen edusti sosialismia laajemmalle yleisölle, joten hänen näkemyksillä oli suuri merkitys sille, miten sosialismin ja kristinuskon suhdetta hahmotettiin 1900-luvun alun Suomessa.

Kohu Uskovaisen muistikirjaan -runosta

Porvarillinen lehdistö piti Uskovaisen muistikirjaan -runoa yksiselitteisenä osoituksena sosialistien vihamielisestä suhteesta Jumalaan sekä halusta rienata uskovaisten tunteita. Runoa kommentoi ensimmäisenä Kuopiossa julkaistu *Savotar* -lehti 30.4.1910. Tuohtumuksensa ilmaissut kirjoittaja piti tunnettuna tosiasiana, että ”socialistit huokuvat kiukkua ja vihaa Jumalaa vastaan”. Hän tulkitsi Pärssisen runoa siten, että socialistit eivät todellisuudessa halunneet jättää uskontoa omatunnon kysymykseksi, vaikka niin väittivät. Runo myös osoitti, että socialistit tahtoivat usuttaa ihmiset palvelemaan ”sarvipää pirua”. Kirjoittaja valitteli kuinka köyhän työväen etuja ajamaan julistautunut puolue lietsoi vain eripuraa ihmisten välille. Hän esitti uskonnon ensiarvoisen tärkeäksi Suomen kansan tulevaisuuden kannalta sen ihmiselämää jalostavan vaikutuksen vuoksi. Kirjoittaja uskoikin vihanlietsonnan loukkaavan kansan uskonnollisia tunteita ja näkyvän myös sosialistien kannatuksessa. [1]

Lukuisissa muissa lehdissä ympäri Suomea julkaistiin seuraavina viikkoina Pärssisen runo paheksuvan lausunnon saattelemana. Lausunnossa huomioitiin, että sosialistipuolueesta yksikään ääni ei ollut noussut tätä ”pöyristyttävää uskonnonpilkkua vastaan.” [2] Joensuulainen *Karjalatar* -lehti otti 12.5.1910 lisäksi esille Pärssisen aseman kansanedustajana sekä hänen työnsä lasten parissa opettajana, mikä teki runon sisällöstä entistä tuomittavamman. [3]

Lehdistössä Pärssistä ja sosialismia vastaan suunnatut kannanotot kuvastavat hyvin sitä huolta, mikä sosialismiin 1900-luvun alussa liitettiin. Sosialismi hyökkäsi Jumalan säätämää yhteiskuntajärjestystä vastaan vaatimalla sosiaalisia ja taloudellisia uudistuksia. Uudistusvaatimusten myötä horjui myös kristillinen arvo- ja oppijärjestelmä. Tämä taas herätti vakavia pelkoja kansalaisten moraalin rappioitumisesta ja sitä kautta laajemmin koko suomalaisen yhteiskunnan perikadosta. (Ks. Murtorinne 1967, 220–221; Larkio 1967, 106.)

Socialistien leiristä Pärssisen runoa puolustettiin. *Savon Työmiehessä* nimimerkki Kristitty esitti vastineen *Savottaren* kirjoitukseen 3.5.1910. Kristityn tulkinnan mukaan runon kärsimyksiä aiheuttava ja hädän hetkellä hylkäävä Jumala tarkoitti ”kapitalistien käytyreinä toimivien ahneiden ja esim. epäsiiveellisen elämänsä tähden virasta erotettujen pappiparkojen tietämättömille ihmisille syöttämää väärää jumalakäsitystä.” Todellinen Jumala ei voinut luoda ihmisiä piinaavia kärsimyksiä, sillä se tarkoittaisi Jumalan olevan ”kaiken pahan lähde”. [4]

Savottaren hyökkäys sai myös Pärssisen itsensä julkaisemaan vastineen 7.5.1910. Hän vertasi Kristityn tavoin *Savottaren* kirjoitusta Raamatun farisealaisiin ja julisti sen tekopyhäksi äänien kalasteluksi ”tekokauhullaan”. Pärssisen mukaan hänen runonsa oli ”leikillinen kuvaus valtion ja kirkon tekemästä liitosta maallisen vallan kanssa.”

Iva kohdistui kuitenkin vakavaan ongelmaan. Kirkon opetukset olivat ristiriidassa Jumalan eli totuuden kanssa kirkon rukoillessa siunausta sotajoukoille ja ummistaessaan silmänsä yhteiskunnallisilta epäkohdilta, kuten alkoholin aiheuttamilta haitoilta. Kirkko vääristeli uskontoa tuhoten kristinuskon sisältämät moraaliset hyveet ja käytti hyväkseen ihmisten vilpittömiä uskonnollisia tunteita. Kirkon oppi edusti suoranaista pahuutta ja kahlitsi vapaan ajattelun. Pärssinen totesi pyrkineensä runollaan herättämään järjen toimintaan ja ihmiset totuuden etsintään osoittamalla kirkon opin sisällöttömyyden:

Jumala eli totuuden ääni on karkoitettu valtiokirkon saarnastuoleista, missä rukoillaan siunausta sotajoukolle maalla ja merellä, siis siunausta murhalaitoksille. Vai kaikuuko saarnastuoleista tuomio alkohoolivallalle j.n.e. [...] Ei kukaan tyhminkään lukija ymmärrä, että tahdon ja käsken pirua palvella. – Minähän pilkkaan tässä vallalla olevaa pirun palvelusta ja syntyy runosta vastakkainen ajatus, että ihmisen on luovuttava haltijain ja rovastein jälkiä seuraamasta, siis pahan palveluksesta. [...] Ja tämä säkeistö juuri rohkeasti paljastaa valtiokirkon opin ontouden, herättäen järjen toimintaa. Ja järjellinen ajattelemisen vie aina totuutta kohti. Se vie lopulta siihen, mikä on puhdasta ja oikeaa, jaloa ja suurta. Etsimään totuutta on ihmiset nostettava, samalla kun ihmisyyden nimessä on luotava onnea köyhille ja sorretuille. [5]

Runon aiheuttamasta polemiikista välittyi hyvin uskonnon poliittinen ulottuvuus sekä uskonnon kytkeytyminen yhteiskunnallisiin uudistusvaatimuksiin. Uudistusmieliset syytivät 1800-luvulta alkaen kaikkialla Euroopassa kirkkoa ja papistoa kehityksen jarruttamisesta oman valta-asemansa vankistamiseksi. (Chadwick 1977, 116–118.) Kristityn ja Pärssisen kirjoituksissa esiintyivät myös sosialistiselle agitaatiolle tyypilliset teemat. Kirkko esitettiin agitaatiossa kolonialistiseksi instituutioksi, jonka pappeja kuvattiin ahneiksi, mielivaltaisiksi porvarivaltaa tukeviksi ristiretkeläisiksi. Papisto ajoi köyhät tietoisesti viinan kiroihin ja haureuteen estämällä työväenluokan sivistystason nousun järjenvastaisilla saarnoillaan. (Ehrnrooth 1992, 284; Pikkusaari 1998, 95–98.) Pärssiselle ja muille työväenliikkeen johtohahmoille valtiokirkko edusti esivaltaa, joka kaikin keinoin pyrki torjumaan kritiikin. Sosialismi taas oli rationaaliselle kritiikille avoin tieteseen pohjaava aate, joka suvaitsi kaikki ajatus- ja uskontosuunnat. (Larkio 1967, 103–105.) Puolustautuessaan *Savottaren* syytöksiä vastaan Pärssinen korostikin sosialismin suvaitsevaisuutta kaikkia ihmisiä ja uskonnollisia suuntauksia kohtaan. Sosialisti saattoi olla uskonnollinen eikä siihen sisältynyt ristiriitaa. [6]

Keväällä 1910 käyty kiista oli vasta ensimmäinen näytös Uskovaisen muistikirjaan -runon herättämästä kohusta. Lokakuussa *Savon Työmiehen* toimitukseen saapui Kuopion tuomiokapitulin laatima kanne, jossa lehti haastettiin oikeuteen Jumalan pyhän sanan pilkasta. Lehdessä syytökset tuomittiin välittömästi porvariston, kirkon ja venäläisten esivallan poliittiseksi yhteishankkeeksi, jolla tähdättiin sosialistien sananvapauden tukahduttamiseen. [7]

Juttu Jumalan ja Jumalan sanan pilkasta

Pärssistä kuultiin Kuopion raastuvanoikeudessa 16.12.1910 yhdessä *Savon Työmiehestä* vastanneen Otto Piisisen kanssa. Piisisen mukaan Pärssinen oli vaatinut saada itse vastata mahdollisista juridisista seurauksista, jotka runon julkaiseminen aiheuttaisi. Puolustukseen Piisinen lisäsi, ettei hänellä edes olisi ollut oikeutta muokata Pärssisen runoa puhumattakaan sen julkaisun estämisestä. Piisinen vetosi sosialidemokraattien vuonna 1904 tekemään päätökseen sananvapaudesta, joka velvoitti toimittajat antamaan tilaa sellaisillekin painotuotteille, jotka olivat heidän periaatteidensa kanssa ristiriidassa. Näin ollen Piisinen katsoi olevansa asiassa ulkopuolinen ja pyysi vapautusta kaikista syytteistä. [8]

Pärssiselle rienausoikeudenkäynti ja sen herättämä mielenkiinto kuitenkin tarjosivat oivallisen areenan agitaatioon. Hänen oikeudessa esittämänsä puolustuspuheenvuoro julkaistiin *Savon Työmiehen* lisäksi myös sosialistien pää-äänenkannattajan *Työmiehen* (17.12.1910 & 20.12.1910) sekä *Työläisnaisen* (15.12.1910 & 29.12.1910) sivuilla. [9] Oikeudenkäynnin puheenvuorossaan Pärssinen toisti jo keväällä esittämänsä argumentit runosta hyvää tarkoittavana ja ajatuksia herättävänä. Hän katsoi syytteen olevan poliittinen hanke, jossa kirkon edustajat liittoutuivat porvariston kanssa vaientamaan oppositiosta nousevan kritiikin.

Puheensa aluksi Pärssinen otti esimerkiksi pappien ”mädännäisyydestä” Ylöjärven kirkkoherrasta, Frans Edward Salokkaasta, *Tampereen Sanomissa* 24.9.1910 esitetyt huhut, joissa kirkkoherran kerrottiin muun muassa varastaneen kirkon ehtoollisviinit ja esiintyneen humalassa virkatehtävissä. Pärssinen lisäsi Salokkaan syntilistaan todistajien kuulustelupöytäkirjasta ilmenevät syytteet, joiden mukaan tämä olisi seurustellut sopimattomasti naisten kanssa, jolloin ”eräs opettajatar ja muuan palvelijatar” olisivat tulleet raskaaksi. *Tampereen Sanomissa* seksuaalisesta kanssakäymisestä ei puhuttu tosin sanaakaan, mutta Pärssinen on toki saattanut tuntea tapauksen yksityiskohtaisesti. [10]

Kirjallisuudentutkija Kati Launis on huomionnut kuinka sukupuoli korostui luokkaa enemmän monissa Pärssisen runoissa. Runojen keskeisenä poliittisena tavoitteena oli saada yhteiskunta tunnustamaan nainen täysivaltaisena kansalaisena. Launis katsoo Pärssisen kohdistaneen kritiikkinsä ajan nöyryyttä ja uskonnollisuutta korostavaa naisideaalia vastaan. Naiseus, äitiys ja pyhyys kytkeytyvät erottamattomasti yhteen Pärssisen runoissa, ja työläisäiti esitetään niissä madonna- ja marttyyrihahmona, joka oli vastakohta porvarilliselle turmeltuneisuudelle. (Launis 2008, 73–74; Launis 2015, 23–25.)

Olennaista ei olekaan se, pitivätkö Pärssisen väitteet Ylöjärven kirkkoherrasta paikkansa. Keskeistä on, että nostamalla esille seksuaalisuuden Pärssinen sai herätettyä epäilyksen papiston sukupuolisiveellisyydestä. Harhaoppeja julistava kirkko oli maskuliininen ja patriarkaalinen instituutio, joka oli uhka erityisesti naisen siveydelle ja vapaudelle. Raskaaksi tulleet naiset näyttäytyivät Pärssisen runoista tuttuina marttyyrihahmoina, joiden kautta porvarillista yhteiskuntaa tukevien kirkonmiesten irstaus ja vääristynyt moraali konkretisoituivat.

Pärssisen oikeudenkäynnissä esittämässä puheessa kirkonmiesten siveettömyyssyytökset toimivat ikään kuin johdantona syvemmälle, todellisen kristinuskon ja kirkon dogmatiikan erojen analyysille. Syyte jumalanpilkasta oli Pärssisen mukaan aiheeton, sillä hänen runonsa sisälsi Raamatusta löytyvää tematiikkaa ja pyrki sen mukaiseen ilmaisuun. Runon kärsimystä aiheuttava Jumala oli sekin yksi kristinuskon ydinkohdista. Runonsa säkeistöjä erittelemällä Pärssinen osoitti, että hänen oma tulkintansa paholaisen olemuksesta ei ollut sen rienaavampi kuin kirkonkaan näkemys, sillä kirkkokin myönsi sielunvihollisen suuren maallisen vallan. Raamatun evankeliumeja siteeraten hän totesi rukousten ”lörpöttelyn” viittaavan juuri farisealaisiin tapakristittyihin, joiden ominaisuuksiin kuuluivat ”alhainen oman edun tavoittelu ja typerä itsekylläisyys.” Runon tarkoituksena oli herättää lukijassa ”inho” itsekäisiin pyrkimyksiin, jotka oli verhottu ulkokultaiseen ”huulirukoiluun”. [11]

Selventäessään paholaisen palvelemiseen liittyviä runon säkeitä Pärssinen kielsi kokonaisuudessaan opin Saatanasta pitäen sitä kirkon keksimänä valheena. Referoimalla Raamatun kertomusta Jobin koettelemuksista Pärssinen katsoi Saatanan olemassaolon kyseenalaistavan Jumalan hyvántahtoisuuden ja erehtymättömyyden. Hän totesi Jobin kirjan olleen alkuaan ”raaka persialainen pakanallinen taru”, joka tulisi laittaa syrjään luterilaisen uskon opetuksesta. Jumalan ja Saatanan kohtaaminen Jobin kirjassa oli lisäksi ainoa Vanhan testamentin kohta, jossa paholainen yleensä mainittiin. Paholainen olikin saanut suhteettoman painoarvon saarnoissa, joita kansalle lapsuudesta saakka tyrkyttiin. Jokaisella tuli olla oikeus arvioida itse uskonasioita sen vakaumuksen pohjalta, johon ”rehellisellä totuuden etsimisellään on tullut”. Niin sanottujen uskontorikosten tuomitseminen johti ainoastaan ihmiskunnan edistyksen katkeamiseen sekä yhteiskunnalliseen levottomuuteen. Pärssinen vetosi Jeesuksen, ”suuren opettajan”, sanoihin, joissa kehoitettiin olemaan tuomitsematta. Näin ollen hän pyysi oikeutta kumoamaan kaikki syytteet jumalanpilkasta ilmoittaen velvollisuudekseen vaatia syyttäjälle rangaistusta väärästä syytteestä. [12]

Pärssisen vaatimus asettaa syyttäjää syyteeseen on tulkittavissa humoristiseksi kannanotoksi. Kepeä suhtautuminen jumalanpilkkasyytteisiin tulee esille myös hänen uuden vuoden tervehdyksessään puoluetoverilleen Nils Robert af Ursinille, jossa Pärssinen kertoi ikään kuin ohimennen saaneensa ”erään huvittavan ’J-lan pilkka, jutun, eli oikeastaan, laskin vähän leikkiä ”sarvipää pirusta””. Kirjeessä Pärssinen myös totesi olevansa välinpitämätön seurausten suhteen ja pitävänsä koko asiaa naurettavana. [13]

Kuopion raastuvanoikeus siirsi Pärssisen Uskovaisen muistikirjaan -runoon liittyvän kanteen ratkaisemisen Viipurin hovioikeudelle vedoten vuoden 1781 lakiin, jonka mukaan uskontorikokset tuli ratkaista hovioikeuden päätöksellä. Vuoden 1911 keväällä hovioikeus ratkaisi asian Pärssisen eduksi. Sekä Pärssinen että *Savon Työmiehestä* runon julkaisuhetkellä vastannut Otto Piisinen saivat vapauttavan tuomion. [14]

Sosialismi elettyä uskona

Pärssinen oli erittäin kriittinen kirkkoa kohtaan ja epäilemättä hänen Kuopion raastuvanoikeudessa pitämänsä puolustuspuheeseen sisältyi kirkon ja valtion erottamiseen tähtäävä poliittinen ulottuvuus. Pärssisestä kertovat aikaisemmat kirjoitukset sekä henkilöhistorialliset lähteet kuitenkin kertovat siitä, että puhe ei pelkisty pelkäksi agitaatioksi ja retoriseksi tehokeinoksi.

Papin tyttärenä Pärssinen oli saanut uskonnollisen kasvatuksen. Uskonto oli vahvasti läsnä hänen perhesuhteissaan, mikä on nähtävissä hänen nuoruuden kirjeissään. [15] Myös Pärssisen aatemaailmaa ennen kansanedustajakautta tutkinut Sari Asikainen on todennut hänen varhaisista runoista löytyvän uskonnollisia ajatuksia (Asikainen 1994, 17). Pärssisen sosiaalinen ja uskonnollinen tausta herättääkin kysymyksen siitä, miksi hän kääntyi hakemaan vastausta yhteiskunnallisiin kysymyksiin ateismiksi esitetystä sosialismista eikä porvarillisten naisliikkeiden kristillissosiaalisesta työstä.

Pirjo Markkola on käyttänyt eletyn uskon käsitettä, jolla hän kuvaa uskontoa erityisesti 1800- ja 1900-lukujen naisten arjen jäsentäjänä ja yhteiskunnallisen toiminnan motivoijana. Vaikka pääsääntöisesti viittaaakin käsitteellä ajan keskiluokkaisten naisten kristillissosiaaliseen työhön, Markkola on tarkastellut elettyä uskoa myös työväestöstä tulleiden diakonissojen näkökulmasta. Hän käyttääkin elettyä uskoa avoimena käsitteenä, jossa tarkastelun kohteena ovat merkitykset, joita ihmiset uskonnolle antoivat. (Markkola 2002b, 281–283; Markkola 2002c, 17–33, 52–106.)

Käsitys sosialismista arjessa näkyvänä elettyä uskona tarjoaa mahdollisen selityksen sille, miksi sivistyneistön piiristä tullut uskonnollinen Pärssinen koki sosialismin itselleen läheiseksi aatteeksi. Kuten Pärssinen Uskovaisen muistikirjaan -runoan puolustavassa kirjoituksessaan keväällä 1910 totesi, sosialismin ajamat yhteiskunnalliset uudistukset toteuttivat Kristuksen sanomaa käytännön tasolla toisin kuin kirkko ja sen rappioituneet rovastit. Yhteiskunnan köyhän alaluokan etujen ajaminen ja sen kohottaminen omaehtoiseen toimintaan saattoivatkin näyttäytyä Pärssiselle kristillisenä velvollisuutena. Sosialismi ei siis ollut uskonnon korvaaja, vaan vastaus kristillisyyden herättämään tarpeeseen, jota kirkko tai porvarilliset kristillissiveelliset järjestöt eivät pystyneet täyttämään.

Tulkintaa tukee Pärssisen henkilökohtaisesti tunteneen Sylvi-Kyllikki Kilven artikkeli, jossa Kilpi toteaa Pärssisen käsittäneen itsensä koko elämänsä ajan kristityksi. Kilven ohella myös Pärssisen sisarentytär mainitsee, että hänen tätiinsä kohdistuvat syytökset uskonnon arvon kieltäjänä perustuivat väärinymmärrykselle. Pärssinen ei kieltänyt Jumalan olemassaoloa ja piti Jeesusta suurena opettajana. Kilpi kertoo Pärssisen uskontoa kohtaan esittämän kritiikin kummunneen papiston porvarillisuudesta ja välinpitämättömyydestä yhteiskunnan huono-osaisia kohtaan. (Kilpi 1944, 183–184, 200; Kemppainen 2015, 41–42.)

Vaatus arjen kristillisyydestä on nähtävissä Pärssisen lehtikirjoituksissa jo huomattavasti ennen Uskovaisen muistikirjaan -runon nostamaa kohua. Eron tekeminen kirkon porvarillista sortovaltaa tukevan ”uskonnon” ja Kristuksen sanoman välillä ilmenee esimerkiksi vuonna 1905 julkaistussa lasten kasvatusta käsittelevässä

artikkelissa. Siinä Pärssinen katsoi kirkon ja porvariston suosiman kuriin pohjaavan kasvatustieteen olevan aikansa elänyt, joten ihanneyhteiskunnan syntyminen edellytti uusia kasvatustieteen oppeja. Hän totesi, että näiden menetelmien ”pitää olla sopusoinnussa ihmisyyden aatteen kanssa, ikuisen rakkauden kanssa, väärentämättömän Jeesuksen Kristuksen opin kanssa.” [16]

Ehkä selkeimmin Pärssisen näkemys sosialismista elettyinä uskona tulee esille kirjoituksesta, jonka Pärssinen suuntasi vastaukseksi kirjailija Aina Kailan esittämää kirkkokristillisyyttä puolustavaa uskonkäsitystä vastaan. Pärssinen piti pöyristyttävänä kuinka Kaila ja koko uskovainen porvaristo sivuuttivat filantropiallaan yhteiskunnan todelliset ongelmat. Köyhät eivät kaivanneet almuja tai siveysaarnoja, vaan toiminta tuli kohdistaa köyhyyden ja siveettömyyden syiden poistamiseen. Hän vaatikin tunnustuksellisen uskonnon sijaan uskonvapautta, sillä ”elämä se on, mikä määrää henkisen olemuksemme edistymisen oikeutta ja totuutta kohti”. [17]

Edellä esitettyjen lehtikirjoitusten ja henkilöhistoriallisten lähteiden valossa Pärssisen Uskovaisen muistikirjaan -runon yhteydessä esittämä ”lörpöttely” ja ”huulirukoilu” viittaavat juuri uskonnollisuuteen, joka ei näkynyt arjen toiminnassa. Pärssisen mukaan myös syyte jumalanpilkkasta herättikin kysymyksen siitä, halusiko Kuopion tuomiokapituli estää kaiken hyvään tähtäävän toiminnan kirjallisuudessa sekä lehdistössä. [18]

Sopusoinnussa todellisen Kristuksen opin kanssa

Hilja Pärssisen Uskovaisen muistikirjaan -runosta noussut kohu sekä sitä seurannut oikeuskäsittely ilmentävät monitasoisesti uskonnon merkitystä 1900-luvun alun aatemaailmassa ja sen erottamatonta yhteyttä poliittiseen keskusteluun. Runoa vastaan esitettyjen hyökkäysten kautta tuomion sai koko sosialistinen maailmankuva. Jumalaa riensäva aate oli yksiselitteisesti moraaliton ja uhka koko kansakunnalle. Sosialistien näkökulmasta runo taas osui täydellisesti maaliinsa kuvatessaan ironisesti porvarillista tekopyhää ajatusmaailmaa ja välinpitämättömyyttä yhteiskunnallisia ongelmia kohtaan. Porvaristo käytti sosialistien mukaan uskontoa ja syytteitä jumalanpilkkasta poliittisena lyömäaseena vaijentaakseen luokkien välistä eriarvoisuutta kritisoidvat äänet. Toisaalta runon puolustuspuheenvuorot toimivat erinomaisena esimerkkinä siitä, kuinka sosialismi ja kristinusko pyrittiin sovittamaan yhteen ajan julkisessa keskustelussa.

Henkilöhistoriallisten lähteiden ja Pärssisen kirjoittamien tekstien valossa tarkasteltuna hänen Kuopion raastuvanoikeudessa esittämänsä puhe vaikuttaa aidolta pyrkimykseltä osoittaa sosialismin ja kristillisyyden erottamaton yhteys. Vaikka runo ja sitä puolustava puhe olivat hyökkäys kirkkoa ja sen oppeihin nojaavaa porvaristoa vastaan, puheen tarkoituksena oli samalla osoittaa sosialismin eetoksen pohjaavan Jeesuksen sanomaan. Sosialismi muodosti Pärssiselle eräänlaisen jatkumon kristilliselle arvomaailmalle. Uuden yhteiskunnan luomisessa ei ollut kyse nollasummapelistä, jossa oli valittava sosialismin ja uskonnon välillä, vaan sosialismi ja kristillisuus muodostivat loogisen toisiaan täydentävän arvopohjan työväenliikkeen

tavoitteille. Todellinen usko oli yhteensopiva myös tieteen ja kehityksen kanssa toisin kuin kirkon edustama taikausko.

Socialismin ja porvariston filantropian välinen ero oli se, että siinä missä porvaristo jakoi köyhälistölle almuja ja armopaloja, sosialismi pyrki poistamaan kurjuuteen johtavat syyt yhteiskunnan rakenteita ja moraalia uudistamalla. Pärssisen mukaan Jeesuksen sanoma toteutui juuri arkielämässä sekä työväenliikkeen poliittisissa tavoitteissa parantaa yhteiskunnan heikko-osaisten työ- ja elinolosuhteita. Hänen mukaansa sosialismi vastasi todellista uskoa, jossa Jumalan tahto tarkoitti pyrkimystä totuuteen ja hyvään tässä todellisuudessa.

Socialismin ja kristinuskon suhteen tarkastelu Pärssisen kautta osoittaa, että huomioimalla naisten omaehtoiset henkilökohtaiset tulkinnat sosialismista on mahdollista murtaa yksinkertaistettua dikotomiaa ”oikeaoppisen” rationaalisen socialismin ja irrationaalisten ”harhaoppien” välillä ja saavuttaa monimuotoisempi käsitys aikalaisajattelusta. Pärssisen sivistyneistötausta ja koulutus tekevät hänestä tietysti poikkeustapauksen suomalaisessa työläisnaisliikkeessä. Hannu Soikkasen maininta työväen naisten keskuuteen syvään juurtuneesta uskonnollisuudesta viittaa kuitenkin siihen, että Pärssisen käsitykset puhuttelivat suurempaa joukkoa työväenliikkeessä. Artikkelin alussa esittämäni tutkimuskirjallisuuden valossa Pärssisen näkemykset socialismin suhteesta kristinuskoon eivät olleet poikkeuksellisia myöskään socialisteiksi tunnustautuneiden naisten keskuudessa. Pärssisen lukeminen mukaan työväenliikkeen kärkiryhmään havainnollistaa sitä, että kristillisyyden ja socialismin yhdistämispyrkimykset eivät päätyneet suurlakkoon ja eduskuntaudistukseen edes liikkeen poliittisessa johdossa.

FM Mikko Kemppainen toimii historian tohtorikoulutettavana Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä. Kemppainen tutkii väitöskirjassaan socialismin, uskonnon ja sukupuolen vuorovaikutusta 1900-luvun alun suomalaisen työväenliikkeen kontekstissa liikkeen naiskirjailijoiden kautta. Väitöskirjan kohdehenkilöitä ovat ajan tunnetuimmat suomalaiset socialistiset naiskirjailijat Hilja Pärssinen, Hilda Tihlä ja Elvira Willman.

Viitteet

[1] Savon Työmies ja uskonto. Savotar 30.4.1910A, Kuopio.

[2] Millaista on socialistien uskonvapaus. Esim. Mikkelin Sanomat 7.5.1910; Uusimaa 11.5.1910, Porvoo.

[3] Millaista on socialistien uskonvapaus. Karjalatar 12.5.1910, Joensuu.

[4] Nimimerkki Kristitty, ”Uskovaisen muistikirjaan– farisealainen ”Savotar”. Savon Työmies 3.5.1910, Kuopio.

- [5] Hilja Pärssinen, Savotar ja uskonnollisuus. *Savon Työmies* 7.5.1910, Kuopio.
- [6] Hilja Pärssinen, Savotar ja uskonnollisuus. *Savon Työmies* 7.5.1910, Kuopio.
- [7] Kotimaiset herrat taantumuksellisissa toimissa. *Savon Työmies* 25.10.1910, Kuopio.
- [8] Kuopion kaupungin Raastuvan Oikeuden 2:sen osaston Tuomiokirja 1910 osa 2, liite B ja C §: 548, Joensuun maakunta-arkisto.
- [9] Hilja Pärssinen, Jumalan ja jumalan sanan pilkka Kuopion raastuvan oikeudessa. *Työmies* 17.12.1910 & 20.12.1910, Helsinki; Hilja Pärssinen, Juttu Jumalan ja Jumalan sanan pilkasta *Työläisnainen* 15.12.1910 & 29.12.1910, Helsinki.
- [10] Hilja Pärssinen, ”Uskovaisen muistikirjaan”. *Savon Työmies* 17.12.1910, Kuopio. Ks. myös: Onko sielunhoito Ylöjärvellä oikeissa käsissä? *Tampereen Sanomat* 24.9.1910.
- [11] Hilja Pärssinen, ”Uskovaisen muistikirjaan”. *Savon Työmies* 17.12.1910, Kuopio.
- [12] Ibid.
- [13] Hilja Pärssisen kirje N. R. af Ursinille 28.12.1910. Työväen Arkisto 92, af Ursin Nils Robert, kansio 1.
- [14] Kuopion kaupungin Raastuvan Oikeuden 2:sen osaston Tuomiokirja 1910 osa 2, § 584; Jumalanpilkkasyyte Savon Työmiestä vastaan kumottu. *Työmies* 17.5.1911, Helsinki.
- [15] Erityisen läheinen ja kristillisyyteen pohjaava suhde hänellä näyttää olleen isoäitiinsä, jolle hän kirjoitti kohtalaisen säännöllisesti 1890-luvun alkupuolella. Nuoren Hiljan lähettämässä kirjeissä Jumala ja rukoilu ovat usein läsnä arkisten kuulumisien ja käytännöllisten asioiden lomassa. Esimerkiksi kirjeet Oulusta 22.9.1892; 27.11.1892 ja Sortavalasta 22.11.1895. Työväen Arkisto 92, Hilja Pärssisen arkisto, kansio 1.
- [16] Hilja Pärssinen, Lasten kasvatuksesta. *Työmiehen Illanvietto* 9/1905, 71, Helsinki.
- [17] H.P., Rouva Aina Kaila valtiokirkollisuuden puolustajana. *Työläisnainen* 23.7.1908, Helsinki.
- [18] Hilja Pärssinen, ”Uskovaisen muistikirjaan”. *Savon Työmies* 17.12.1910, Kuopio.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Hilja Pärssisen arkisto, Työväen Arkisto.

Kuopion raastuvanoikeuden 2. osaston tuomiokirja 1910, osa 2, Joensuun maakunta-arkisto.

N. R. af Ursinin arkisto, Työväen Arkisto.

Lehdistö

Savon Työmies ja uskonto. *Savotar* 47A/1910.

Millaista on sosialistien uskonvapaus. *Mikkelin Sanomat* 49/1910.

Millaista on sosialistien uskonvapaus. *Uusimaa* 51/1910.

Millaista on sosialistien uskonvapaus. *Karjalatar* 52/1910.

Onko sielunhoito Ylöjärvellä oikeissa käsissä? *Tampereen Sanomat* 221/1910.

Kotimaiset herrat taantumuksellisissa toimissa. *Savon Työmies* 121/1910.

Jumalanpilkkasyyte Savon Työmiestä vastaan kumottu. *Työmies* 111/1911.

H.P. [Hilja Pärssinen] 1905. Lasten kasvatuksesta. *Työmiehen Illanvietto* 9/1905.

H.P. [Hilja Pärssinen] 1908. Rouva Aina Kaila valtiokirkollisuuden puolustajana. *Työläisnainen* 30/1908.

Kristitty 1910. ”Uskovaisen muistikirjaan” – farisealainen ”Savotar”. *Savon Työmies* 49/1910.

Liinamaa, Hilja 1910. Uskovaisen muistikirjaan. *Savon Työmies* 47/1910.

Pärssinen, Hilja 1910. Savotar ja uskonnollisuus. *Savon Työmies* 50/1910.

Pärssinen, Hilja 1910. ”Uskovaisen muistikirjaan”. *Savon Työmies* 144/1910.

Pärssinen, Hilja 1910. Juttu Jumalan ja Jumalan sanan pilkasta. *Työläisnainen* 48–49, 50/1910.

Pärssinen, Hilja 1910. Jumalan ja Jumalan sanan pilkka Kuopion raastuvan oikeudessa. *Työmies* 292/1910.

Tutkimuskirjallisuus

Asikainen, Sari 1994. ”*Me toivomme ihannemaata*”. Hilja Pärssisen varhainen aatemaailma ennen kansanedustajuutta. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimusyksikkölaitos, naistutkimusyksikkö. Sarja N 9/1994.

Braude, Ann & Herzog Hanna 2009. Introduction. Untangling Modernities. Teoksessa: *Gendering Religion and Politics. Untangling Modernities*, eds. Ann Braude & Hanna Herzog, 1–17. New York: Palgrave Macmillan.

Chadwick, Owen 1977. *Secularization of the European Mind in the Nineteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dixon, Joy 2001. *Divine Feminine. Theosophy and Feminism in England*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Ehnrooth, Jari 1992. *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1918*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Florin, Christina 2014. Biografia rajoja rikkomassa. Kolme esimerkkiä ruotsalaisesta elämäkertatutkimuksesta. Teoksessa: *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*, toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen, 27–44. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Harmainen, Antti 2014. Kuinka lemmen tulta hallitaan? J. H. Erkko, sukupuoli ja uskonto 1800-luvun lopulla. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 1/2014. Sukupuolihistoria-Teemanumero, 20–30.

Hentilä, Marjaliisa 1989. Maa jossa piiatkin saivat äänestää. Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdistössä 1906–1914. Teoksessa: *Tuntematon työläisnainen*, toim. Leena Laine & Pirjo Markkola, 162–185. Tampere: Vastapaino.

Hinely, Susan 2012. Charlotte Wilson, the ”Woman Question”, and the Meanings of Anarchist Socialism in Late Victorian Radicalism. *International Review of Social History* vol 57 part I, 3–36.

Ingman-Toivonen, Eeva-Maija 2008. ”*OIKEUTTA ÄIDEILLE!*” Kansanedustaja Hilja Pärssisen äitiyshuoltoaloitteet kansainvälisen äitiyshuoltoliikkeen kontekstissa vuosina 1900–1935. Painamaton Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Historiatieteen ja filosofian laitos. Saatavilla www-muodossa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-19499> [haettu 7.12.2016]

Katainen, Elina 2013. *Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Kemppainen, Mikko 2015. Työväenliikkeen naiskirjailijoiden perhe- ja avioliittokritiikki 1900-luvun alun suomalaisissa työväenlehdissä. Teoksessa: Työläisperhe arjessa ja kriiseissä, toimi, Kirsi-Maria Hytönen & Tuomas Laine-Frigren, 23–52. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki 1944. Hilja Pärssinen. Teoksessa: *Suomalaisia sosialisteja II*, 157–200. Helsinki: Työväen sivistysliitto.

Larkio, Mauri 1967. *Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen Helsingissä. Suurlakosta ensimmäisen maailmansodan syttymiseen*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallisen seura.

Latour, Bruno 2006 [1993]. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino.

Launis, Kati 2008. Alin aidanvitsa, unteni kukka. Hilja Pärssinen työläisnaisten runoilijana. Teoksessa: *Työväki lähtee – mihin suuntaa tutkimus?* toim. Matti Hannikainen & Pia Lohikoski, 54–84. Tampere: Työväenhistorian ja perinteentutkimuksen seura.

Launis, Kati 2015. The Making of the Finnish Working Class in Early Twentieth-Century Working-Class Literature. *Journal of Finnish Studies* vol. 18. 2/2015, 14–34.

Leskelä-Kärki, Maarit 2006. *Kirjoittaen maailmassa, Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lähteenmäki, Maria 1989. ”Pohjoinen mallimaa” Suomen työläisnaisliikkeen kansainvälistyminen. Teoksessa: *Tuntematon työläisnainen*, toim. Leena Laine & Pirjo Markkola, 140–161. Tampere: Vastapaino.

McLeod, Hugh 2000. *Secularisation In Western Europe, 1848–1914*. New York: St. Martin's Press.

Markkola, Pirjo 2002a. Uskonto ja sukupuoli pohjoismaisessa historiantutkimuksessa. Jyväskylä: *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 89–91, 143–156.

Markkola, Pirjo 2002b. Työväen uskonnolliset tunteet. Teoksessa: *Työväki ja tunteet*. Toim. Elina Katainen & Pirkko Kotila, 277–294. Tampere: Työväenhistorian ja perinteentutkimuksen seura.

Markkola, Pirjo 2002c, *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mikkola, Kati 2009. Uskonto, isänmaa, isänmaausko. Uskonnollisen argumentaation ulottuvuudet Topeliuksen Maamme kirjassa. Teoksessa: *Uskonnon paikka. Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista*, toim. Outi Fingerroos; Minna Opas & Teemu Taira, 209–244. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Murtorinne, Eino 1967. *Taistelu uskonnonvapaudesta suurlakon jälkeisinä vuosina*. Porvoo: WSOY.

Owen, Alex 2004. *The Place of Enchantment. British Occultism and the Culture of the Modern*. Chicago: The University of Chicago Press.

Pikkusaari, Jussi 1998. *Vaikea vapaus. Sosialidemokratian häviö kirkolle 1850-luvulta 1920-luvulle käydyssä Suomen kulttuuritaistelussa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Pollari, Mikko 2009. Vihan ja sovun sosialistit. Teoksessa: *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Anu-Hanna Anttila; Ralf Kauranen; Olli Löytty; Mikko Pollari; Pekka Rantanen & Petri Ruuska, 81–109. Tampere: Vastapaino.

Roberts, Brian 2002. *Biographical research*. Philadelphia: Open University Press.

Soikkanen, Hannu 1961. *Socialismin tulo Suomeen – Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. Porvoo: WSOY.

Sulkunen, Irma 1989. *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja Sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki: Hanki ja jää.

Sulkunen, Irma 2015. Paimentytön liikutus. Hurmosherätykset, sekularisaatio ja maailmankuvan muutos. Teoksessa: *Usko, tie ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*, toim. Irma Sulkunen, Marjaana Niemi & Sari Katajala-Peltomaa, 100–130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Taira, Teemu 2009. Uskonnolliset käytännöt ja kulttuuriset kontekstit. Uskontotieteen ja kulttuurintutkimuksen rajankäyntiä. Teoksessa: *Uskonnon paikka. Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista*, toim. Outi Fingerroos; Minna Opas & Teemu Taira, 115–149. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Uusitalo, Taina 2014. *Elämä työläisnaisten hyväksi. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.